

L'última conversa amb Maria Aurèlia Capmany

"La vida continuarà"

Maria Aurèlia Capmany, morta dimecres passat, va participar aquest estiu en el programa *Converses sobre Catalunya*, del qual reproduïm alguns fragments pel seu valor testimonial. Agraïm a Xavier Bru de Sala i a Televisió de Catalunya la publicació d'aquest document.

Un instant de la conversa entre Maria Aurèlia Capmany i Xavier Bru de Sala.

ARXIU

Maria Aurèlia Capmany ha desenvolupat un paper de primer ordre en molts àmbits de la cultura catalana, com també en la definició política que la intel·lectualitat catalana va fer als anys setanta cap al catalanisme d'esquerra. "La seva dedicació literària, plena i militant -tal com va escriure el 1971 Joan Fuster a *Literatura catalana contemporània-*, cobra un sentit especial pel fet de ser la d'una dona, cosa poc freqüent entre nosaltres, i d'una dona amb l'enèrgica consciència de ser-ho. Allunyada del feminisme ritual, i negant-se a convertir la feminitat en truc retòric o en tema fàcil, planteja el seu treball sobre una franquesa i una objectivitat que li permeten enfocaments clars i, sovint, irrefutables."

Tots els seus records i el bagatge d'un passat que van voler esborrar-nos converteixen aquesta conversa amb Xavier Bru de Sala en un document imprescindible.

XAVIER BRU DE SALA: Parlem de la gran crisi que va representar la guerra civil, l'enfonsada de tot un món, i haver de tornar a començar...

MARIA AURELIA CAPMANY: Jo tinc la desgràcia i la fortuna d'haver ingressat a la Universitat l'any 1937. Les dones entrem a la Universitat i els homes se'n van al front. La gent de la nostra edat fa l'ingrés a la universitat, selectiu, naturalment, i el grup nostre, que venia de l'Institut Escola, que havia fet el batxillerat sense ni un sol examen, ens examinem per primera vegada. Tinc la sensació que

em vaig adonar en aquell moment que estàvem en guerra, quan ens vam quedar en una universitat amb dones i criatures que encara no els tocava la lleva. Un cop acabada la guerra, a mi m'agafa un terror i tinc ganes de marxar, però el meu pare em convenç. "Mira noia", em va dir, "si m'he de morir, m'estimo més morir a casa. Tu fes el que vulguis, vés-te'n si vols, però a mi m'agradaria que et quedessis". Era un home que no m'havia manat mai res, i em quedo. Així que, acabo la carrera. Vaig ser molt afortunada, perquè vaig tenir un professorat d'una gran qualitat, el doctor Font i Puig, Xavier Zubiri... Per poder convalidar els estudis que havia fet durant la guerra civil, vaig haver de passar davant un tribunal polític.

X. BRU DE SALA: El que és realment cu-

Memòria d'un adéu de dona

De dotze del migdia fins passades les set del vespre, tothom qui va voler va poder anar a trobar-se per últim cop amb Maria Aurèlia Capmany. Reposava al Saló de Sessions de l'Ajuntament de Barcelona, coberta amb la bandera de la ciutat. Amb honors però també amb senzillesa. El ciutadà, la ciutadana, l'amic, l'amiga, el company, la companya, el lector, la lectora... va anar passant, sense aglomeracions però també sense descans. Alguns i algunes s'asseien a les cadires dels regidors i prolongaven el seu adéu, fent memòria.

Són moltes les coses que cada persona podia recordar, perquè amb 73 anys Maria Aurèlia Capmany era ja història en ella mateixa. Qui la va conèixer directament podia prolongar una mica més el seu contacte, revivint moments concrets. Qui la va llegir podia repassar alguns dels seus textos, com *Betúlia*, *La dona a Catalunya*, *Les vitrines d'Amsterdam*, *Un lloc entre els morts*, *Feliçment sóc una dona*, *Ves-te'n ianqui*, *Lo color més blau*, *Dona, doneta, donota*, *L'ombra de l'escorpi*, *Vent de garbí i una mica de por*, etc... En cada una d'elles podia retrobar un tros de vida compartit. Qui va militar amb ella, podia reviuir el compromís amb el socialisme, amb el catalanisme popular i d'esquerra, i sobretot, el compromís com a dona.

I precisament van ser les dones les protagonistes de l'últim adéu. Van ser majoritàriament dones les que van passar per davant les despulles. La majoria d'elles, amb més de 40 anys, moltes amb alguna peça de roba de color lila, com afirmació d'un combat inacabat. A la cara, molts anys de lluita per una causa poc agraiada políticament. També alguna mare hi va portar la filla, en clara complicitat feminista, i també grups de noies joves, algunes d'elles conscienciades i formades amb l'ajuda d'algun dels textos, articles o conferències dels molts que va arribar a fer. En definitiva, present i futur d'un

Escenes de l'últim adéu a Maria Aurèlia Capmany.

compromís que Maria Aurèlia Capmany va convertir en un estil de vida, no personal, sinó públic i compartit. Com a testimoni últim, la dona nua de l'escultor Clarà, que des del pati interior de l'Ajuntament, mig agenollada, mirava l'infinit.

Va ser un homenatge ciutadà, tenyit de feminitat, al qual no va faltar l'assistència de la classe política, que, com sempre, sol fer d'aquests actes un ritual d'unitat per sobre dels partidismes i les rivalitats diàries. Són moments en què el polític de partit es trau el particularisme per retre homenatge a la persona. Retorna

per uns moments a la unitat de la clandestinitat, quan l'antifranquisme obligava a posar per davant l'anhel democràtic per sobre la rivalitat ideològica, anhel pel qual Maria Aurèlia Capmany també va lluitar activament. Encara avui mantenia una aureola que la feia brillar per sobre les diferències i la convertia en una persona *consensuada*. Socialista des de sempre, fundadora

del Partit dels Socialistes de Catalunya, va tenir temps també per fer un servei més assumint el càrrec de regidora de Cultura i d'Ensenyament, que acceptà sense vacil·lar, tal com ha explicat l'alcalde Pasqual Maragall, dient que "al fill d'en Jordi i de la Basi no li puc negar res".

El seu Ajuntament va ser l'escenari de l'adéu. Tot el consistori es reuní en ple al saló de sessions. Tothom dret i el poeta Àlex Susanna llegí solemnement un fragment del seu llibre *Mala memòria*. Una

frase: "No sóc res més que la meva memòria". L'última ària de l'òpera *Dido i Eneas* de Henri Purcel, anomenada *Remember me*, serví per a cloure l'últim adéu.

Després baixà per darrera vegada l'escala principal de l'Ajuntament i sortí a la plaça de Sant Jaume, on fou aplaudida per un centenar de persones que l'esperaven. El cos anava a la ciència, en un últim servei, i ella es queda en la memòria d'aquest país.

Pere Martí

riós, i novetat per a mi i potser per a molts, és que, el tall de la universitat, tu el vius el 1942 i no el 1940. És a dir, encara que molta gent va marxar a l'exili, molta altra gent d'una gran qualitat es va quedar.

M. A. CAPMANY: Un dels professors més importants que he tingut en la meua vida era un home que es deia Enric Bagué, historiador. Mai ningú no coneixerà quina era la seva visió del món, perquè va xocar absolutament amb el nou sistema d'ensenyament i de tot. Era un home d'una validesa i una profunditat enormes. En un moment determinat, quan nosaltres estàvem desesperats perquè no sabíem què havíem de fer, recordo que ens va dir: "Escolteu, la vida continuarà, no podeu baixar del tren, no us podeu permetre aquest luxe. Ho passareu malament, tindreu disgustos, però la vida continuarà i la vida té moltes coses bones que anireu arreplegant, no us podeu abandonar". Això ens ho deia el curs 1939-40, quan teníem la temptació de dir que no volíem saber res de tot això, perquè havia guanyat el terror.

X. BRU DE SALA: Parlem dels guanyadors. Tot Barcelona aclamava Franco, l'any 1939...

M. A. CAPMANY: Sí senyor...

X. BRU DE SALA: I com se sentia aleshores el món intel·lectual, en veure tota aquella gent de la botiga...

M. A. CAPMANY: Primer de tot, la gent intel·lectual de la nostra terra es va trobar amb un repte que no l'havien pensat mai. És a dir, una característica del noucentisme era estar per damunt de les ideologies, ningú signava per cap partit polític i en aquestes ve Franco i parteix el país. Els catalans, tu diràs, què havien de fer. Primer de tot es van deixar partir, els que diuen que no, t'enreden. El país va quedar partit, i la gent diu que va arrancar a córrer perquè es veia amenaçada, però no és veritat. Hi havia gent que es veia amenaçada i no va arrancar a córrer. Però, a la vigília de l'acabament de la guerra, els intel·lectuals que no s'havien compromès políticament, simplement no s'havien adherit al *Movimiento*, creuen que quedaran al marge. ¡Ribà no se'n volia anar! No se'n volia anar perquè trobava molt estrany que ell se n'hagués d'anar. I una persona que no et diré, i ho sé perquè m'ho va dir aquesta mateixa persona, el va anar a trobar i li va dir: "Doctor Ribà, vostè està a la llista dels afusellats". Li van buscar una ambulància, el van ficar dins i quan va arribar a la frontera va trobar el poeta Anto-

nio Machado i la seva mare a la carretera i els va portar a França. No sé si històricament hi ha antecedents a aquest, però en un moment determinat ens vam adonar que ens quedàvem orfes.

X. BRU DE SALA: Es veia molt clara la diferència amb la dictadura de Primo de Rivera. Franco és un tall de veritat. La dictadura anterior és un parèntesi.

"Cambó volia una Catalunya de dreta, a imitació de l'Alemanya nazi."

M. A. CAPMANY: Era una *dictablanda* i això era un tall. A més hi va haver la prova quan van matar el Rahola a Girona. Era d'una ferocitat que no se'n té idea. Vaig escriure dos llibres, *Pedra de toc*, i en el primer reproduceixo una nota que va sortir aquells dies a la premsa, deia, més o menys, "es tanto el terror que reina en esta ciudad sobre los posibles fusilamientos... que toda denuncia se tendrá que hacer con una declaración escrita y se guardará el secreto". És a dir, el mateix poder militar ha de matar tanta gent per denúncies, que es queda

"La classe burgesa catalana no té el capital inicial de la classe burgesa anglesa."

terroritzat.

X. BRU DE SALA: A banda del paper dels intel·lectuals, que també es parteix entre els que se'n van i els que es queden, hi ha també el paper de les classes mitjanes urbanes barcelonines i el de la burgesia.

M. A. CAPMANY: El paper de la burgesia ja s'ha donat en el moment del *Movimiento*. Aquella frase que s'atribueix a Cambó que diu que si teniu edat per llui-

tar, poseu-vos a les ordres de Franco i si teniu diners, doneu-los-hi. Això és claríssim.

X. BRU DE SALA: Que reproduceix una altra vegada l'actitud de Cambó amb la dictadura de Primo de Rivera. De totes maneres no és una adhesió de cor, és una adhesió molt problemàtica, dramàtica, fins i tot.

M. A. CAPMANY: Bé, jo sóc dels que vaig cridar "Visca Macià, mori Cambó" quan la proclamació de la República, per tant no seria justa en el meu judici. Però seguint en l'obra de Pla la política de Cambó, traus la conclusió que Cambó volia una Catalunya de dreta, a imitació de l'Alemanya nazi.

X. BRU DE SALA: Bé, aquest és un judici teu...

M. A. CAPMANY: Sí, ja t'ho he dit...

X. BRU DE SALA: ...És una conclusió que dius tu, però en tot cas no volia una Catalunya no catalana, que és la que volia Franco.

M. A. CAPMANY: Evidentment, evidentment, una Catalunya no catalana, no. Però disposada a vendre el que calgués de Catalunya, per tenir la seguretat de l'ordre.

X. BRU DE SALA: De totes maneres, en el judici, m'agradaria que també quedés clar que Cambó és l'home que, tot i donar suport a Primo de Rivera, durant aquella època a la Bernat Metge fa un treball cultural molt important.

M. A. CAPMANY: Home, és clar...

X. BRU DE SALA: No es pot minimitzar.

M. A. CAPMANY: No te'l minimitzo, fa molta estona que n'estem parlant d'ell, si se'l minimitzés no en parlàriem, però, no, no. Jo no canvio de parer.

X. BRU DE SALA: Tampoc espero que canviïs de parer. Vull intentar que aquesta pinzellada quedi com a mínim arrodonida. ¿El judici que fas a Cambó és el judici que fas a tota la burgesia catalana, o hi ha una burgesia catalana millor i una pitjor?

M. A. CAPMANY: No. Bé, el que passa és que hi ha una força nova que està emergint, una burgesia fabril, que apareix per primera vegada, perquè la tradició catalana és una tradició de comerciants, de venedors i compradors però canvien les coses i s'està preparant una producció industrial. Hi ha matisos, per exemple hi ha burgesos tan sentimentals i tan meravellosos que arriben a crear la "Ley de la silla". ¿Saps que és aquesta llei? És que tota fàbrica on hi hagi teixits i filats tindrà l'obligació de tenir una cadira, perquè si l'obrera es desmaia no caigui a

Una dona d'empenta.

ARXIU

... Vist per Maria Aurèlia Capmany

Aureli Capmany: El meu pare, un home extraordinari, un home de la petita burgesia botiguera i vocacional de la lletra.

Francesc Macià: Una estampa meravellosa del líder polític per excel·lència.

Josep Tarradellas: Josep Tarradellas el vaig descobrir quan era president de la Generalitat i em vaig adonar que havia estat un home providencial per a nosaltres. Un home molt intel·ligent i era un polític de soca-rel.

Jordi Pujol: No li tinc les mateixes simpaties, no solament perquè ens separen raons polítiques sinó perquè el caràcter també és molt diferent.

Pasqual Maragall: És el noi petit del Jordi Maragall,

que un bon dia em va dir: "Maria Aurèlia, et necessito a l'ajuntament", i me n'hi vaig anar.

Pompeu Fabra: Havia estat professor meu a la universitat. Era un home elegant, tot anglesat, noucentista. I no tenia res a veure amb aquest santó que després ens van posar, perquè era un home disposat a dialogar amb qui fos. Va haver-hi un moment que parlar malament de Fabra era un crim de lesa pàtria.

Joan Coromines: Li tinc una debilitat, a Joan Coromines. Jo he treballat amb ell fent fitxes i és un home extraordinari, fora de sèrie. És un home que podria ser parent de mossèn Alcover. És el fillòleg genial, no és el que s'apunta totes les parauletes.

És el que crea llengua.

Salvador Espriu: El més gran poeta del món.

Josep Maria Castellet: Mira... un bon xicot.

Joan Fuster: A Fuster, una vegada que discutíem, li vaig dir: Joan, quan vingui a València ens entendrem, però quan tu véns a Barcelona, no hi ha manera.

Joan Oliver: Joan Oliver era un poeta important i una persona molt divertida i un trafeques de Sabadell, d'una família antiga de Sabadell, de molta categoria.

Simone de Beauvoir: Sempre li he tingut una admiració, però no una adhesió absoluta. Som caràcters completament diferents.

Jaume Vidal Alcover: El meu amor de tota la vida.

Montserrat Roig: És gràcies, perquè som molt diferents i a més hi ha una qüestió generacional. La veig lluitar per una sèrie de coses importants per a ella i la veig molt valenta i molt decidida a fer les coses com creu que les ha de fer.

Antoni Tàpies: Un gran pintor.

Josep Pla: Et citaré Pere Calders. Com que és un tema que apareix sistemàticament a la nostra cultura, algú li va preguntar la seva opinió sobre Pla. I en Calders, amb aquella intel·ligència i ironia que gasta, va dir: "Comprenc molt bé que és una qüestió de generacions i d'èpoques i de coneixement de les coses, però per a mi serà sempre un home de l'altre bàndol".

terra. ¿Oi que és maco? És una preciositat, tan tendra, tan dedicada a la classe obrera, que arriba a ser preocupació dels sociòlegs de l'època: ¿què farem amb aquesta classe obrera que se'ns està morint com mosques? ¡Si es moren tots ningú no treballarà! S'ha de fer alguna cosa per salvar aquesta classe treballadora. Si agafes el segle XIX i la lluita obrera a Catalunya, veuràs que cada cinc anys hi ha un nou líder, perquè l'anterior l'han matat. És impressionant, perquè la classe burgesa catalana no té el capital inicial que té la classe burgesa anglesa, i la manca d'aquest capital inicial, marca. Això ho vaig escriure i m'ho van retraure, perquè era com si digués una cosa a favor de la burgesia.

X. BRU DE SALA: Sembla més aviat exculpatori...

M. A. CAPMANY: És una realitat.

X. BRU DE SALA: Un país que no té res, que la naturalesa no dóna, no té primeres matèries, que ha tingut amb prou feines una mica de comerç amb Amèrica, fa la gesta d'industrialitzar-se, d'una manera molt problemàtica, molt difícil, però també sense suport, sense el suport d'un estat al darrere. És una industrialització anarquitzant. I tu sents admiració per aquesta burgesia.

M. A. CAPMANY: Sí, perquè, malgrat les circumstàncies, i malgrat la crueltat amb què actua, podem entendre el que vol aconseguir. Per això tota la política noucentista, tota l'aspiració d'una dreta catalana a fer d'aquest país un país endreçat i net.

X. BRU DE SALA: Sense la guerra, probablement, un Ignasi Agustí, un José María Gironella haurien escrit en català. És a dir, la literatura de Catalunya en castellà és una conseqüència de la guerra.

M. A. CAPMANY: Els mateixos que eren protagonistes d'aquesta història, quan entren els nacionals a Barcelona. Joan Ramon Masoliver agafa la ràdio i diu: "Catalanes, hablad en la lengua del imperio". La llengua catalana no pot utilitzar-se en públic. Està prohibida. Com deia la mare de la Margarita Rivière, "el catalán no es legal".

X. BRU DE SALA: Però vosaltres ho intenteu. Esteu convençuts que algun dia o altre això s'acabarà.

M. A. CAPMANY: Sí, jo sóc de la generació del dit, l'any que ve, l'any que ve... Perquè no ens podíem imaginar que duraria cinquanta anys.

X. BRU DE SALA: Però al mateix temps, també, cada vegada hi havia una mica dels mateixos problemes.

M. A. CAPMANY: Una miqueta, una miqueta.

X. BRU DE SALA: Com ara l'Escola d'Art Dramàtic.

M. A. CAPMANY: En un moment determinat, una època en què deixo l'ensenyament i em dedico més a la traducció,

"El dia que ens arribem a convèncer que no som ni rics ni treballadors començarem a fer les coses una mica bé."

estableixo un acord amb Edicions 62. En aquell moment crec que publicaré coses i no en publico ni una.

X. BRU DE SALA: Som al moment en què és possible una acció cultural una mica més enllà de la paraula escrita. I tu fas una aventura important cap al teatre.

M. A. CAPMANY: Aleshores em passa una cosa molt extraordinària. Acabo d'escriure *Un lloc entre els morts* l'any

1959 i el publico el 1968. Aquest període semblava molt difícil, em trobo amb una gran hostilitat. Aleshores el meu treball se'm gira, perquè l'ADB, l'Associació Dramàtica de Barcelona, en aquell moment la presideix Jordi Sarsanedas i un bon dia a la tarda, una tarda de diumenge que estàvem xerrant, em proposa escriure una obra de teatre i l'escric, s'estrena i la dirigeix el Ricard Salvat. Això em fa entrar en el món del teatre, m'atrau i és una sortida a la meua creativitat. En Salvat té unes idees molt clares sobre com ha de ser aquest teatre del futur, que no ha de ser la cosa de sempre...

X. BRU DE SALA: Ni Guimerà, ni Sagarrà, ni cap d'aquests precedents.

M. A. CAPMANY: Sí, i ajudats per Cirici Pellicer, que en aquell moment, al FAD, està fent una cosa importantíssima que és un Museu d'Art Contemporani mòbil i que, a més, vol fer una mena d'escola pensada cap al futur i ens proposa d'anar a la Cúpula del Coliseum i fer una secció de teatre, el que passa és que no tenen cap suport, ni diners... En aquest país nostre, les coses s'acaben malament per això, perquè som pobres. El dia que realment ens arribem a convèncer que no som ni rics ni treballadors, començarem a fer les coses una mica bé.

X. BRU DE SALA: Però Déu n'hi do el bé que vivim. El benestar...

M. A. CAPMANY: Justet, justet, per anar fent la viu-viu.

X. BRU DE SALA: Però, ¿vols dir que aspiren a més els catalans?

M. A. CAPMANY: Això és del que jo em queixo. Això és el que em fa una tristesa infinita, però espero, i tu potser ho veuràs i tot...

X. BRU DE SALA: ¿Veure com els catalans volen fer alguna cosa més que la viu-viu i anar el cap de setmana a Castelldefels o a la Costa Brava?

M. A. CAPMANY: La parcel·la, la parcel·la. Un país que viu amb l'obsessió de la parcel·la...

X. BRU DE SALA: ¿Però què no lliga amb la caseta i l'hortet de Macià?

M. A. CAPMANY: No és ben bé el mateix, no és ben bé el mateix, Macià anava una mica més enllà.

X. BRU DE SALA: Doncs anem més cap aquí. ¿Tu t'hauries imaginat en aquella època que acabaries sent regidora de cultura de l'Ajuntament de Barcelona i que tindries un pressupost molt important a les teves mans?

M. A. CAPMANY: No, no m'ho podia imaginar, en canvi el fet d'obrir una escola de teatre i intentar influir en la meva societat

a través del teatre, això sí que m'ho vaig creure, molt seriosament, potser per influència de Ricard Salvat, que venia d'Alemanya, de Brecht i de tot aquest món, i portava aquesta espurna que potser s'ha apaïgavat una miqueta, de veure que el diàleg entre el creador i el consumidor

"Aquest és un país que viu amb l'obsessió de la parcel·la."

d'aquesta creació havia de generar una nova societat. Hi havia encara una mica aquella mena d'esperit del segle dinou, que creia en la pedagogia i creia en l'escola.

X. BRU DE SALA: Però de totes maneres aquest optimisme teu pel futur, ¿en què el bases?

M. A. CAPMANY: Home, perquè un món, una vida, no és un univers només negatiu,

si nó seríem tots morts.

X. BRU DE SALA: La teva militància socialista t'ha portat moltes alegries però també molts disgustos...

M. A. CAPMANY: No molts disgustos...

X. BRU DE SALA: ...Fins el punt, deixa'm acabar, que vas escriure un llibre per explicar als espanyols què és això de Catalunya. ¿Què hi ha d'aquesta explicació teva als espanyols que puguem fer servir els catalans per presentar-nos a Espanya i potser perquè allà en tinguin una imatge millor?

M. A. CAPMANY: Mira, dues coses molt clares. Jo durant l'època franquista no vaig militar mai en cap partit. Vaig ser molt deliberadament i entusiàstica companya de viatge del comunisme. No vaig pensar mai de fer-me de cap partit. Sempre vaig tenir una idea molt clara que un partit polític no és més que una eina, no és un dogma, no és una secta, és una eina que quan no és útil es llença. Quan ve la democràcia tu i jo som dels que van a fer campanya a favor de la ruptura. I perdem.

X. BRU DE SALA: I perdem...

M. A. CAPMANY: El país es decanta per la transició, ¿què s'havia de fer en aquell moment? ¿Quedar-se a casa i dir jo no hi jugo? He perdut i m'hi apunte a veure què hi puc fer. En aquell moment s'està formant el Partit dels Socialistes de Catalunya. Hi ha una cosa essencial i importantíssima: el socialisme a Catalunya havia tingut molts entrebancs, perquè no havia quedat clar mai quin era el socialisme català i quin era el socialisme de la Federació Catalana del PSOE. Això era molt greu, perquè si nosaltres manteníem aquests dos socialismes al país, no tindríem el Partit Socialista. S'ha de dir que homes com Joan Raventós i homes com Felipe González ho van veure tan clar que van fer camí cap al Partit Socialista, i es va plantejar amb qui s'havia de federar aquest Partit Socialista de Catalunya. Jo tinc un sentit pràctic i recordo que hi havia una part del partit que es decantava per Tierno Galván i jo vaig comentar en veu alta a Madrid, en una trobada amb periodistes, que ens havíem de federar amb el PSOE per una senzilla raó, perquè era el lleó. Ara, federar-te amb un lleó, alerta. Que té inconvenients, no hi ha dubte. Però no he trobat mai, mai, i ho dic sincerament, una decisió que el partit hagi pres que m'hagi fet sentir que no podia continuar.

© Xavier Bru de Sala i
Televisió de Catalunya, S.A.
Oriol Malló, per la transcripció